सञ्ज्ञायां धेनुष्या । (८९/१६४१)

धेनुष्या इति निपात्यते सञ्ज्ञायां विषये । सञ्ज्ञाग्रहणमभिधेयनियमार्थम् । धेनोः षुगागमो [1]यश्च प्रत्ययः निपात्यते । अन्तोदात्तोऽपि ह्ययमिष्यते । या धेनुरुत्तमर्णाय [2]ऋणप्रदानाद् दोहनार्थं दीयते सा धेनुष्या । पीतदुग्धा इति यस्याः प्रसिद्धिः । धेनुष्यां भवते ददामि[3] ॥

गृहपतिना संयुक्ते ञ्यः । (९०/१६४२)

निर्देशादेव [4]तृतीया समर्थविभक्तिः । गृहपतिशब्दात् तृतीयासमर्थात् संयुक्ते इत्येतस्मिन्नर्थे ञ्यः प्रत्ययो भवति । गृहपतिना संयुक्तः गार्हपत्योऽग्निः । अन्यस्यापि गृहपतिना संयोगो[5]ऽस्ति, तत्र सञ्ज्ञाधिकारादतिप्रसङ्ग-निवृत्तिः ॥

नौवयोधर्मविषमूलमूलसीतातुलाभ्यस्तार्यतुल्यप्राप्यवध्यानाम्यसमसमितसंमितेषु । (९१/१६४३)

नावादिभ्योऽष्टभ्यः शब्देभ्योऽष्टस्वेव तार्यादिष्वर्थेषु यथासङ्ख्यं यत् प्रत्ययो भवति । प्रत्ययार्थद्वारेण तृतीया समर्थविभक्तिर्लभ्यते । नावा तार्यम् नाव्यमुदकम् । नाव्या नदी । शक्यार्थे कृत्यः । वयसा तुल्यः वयस्यः [6]सखा । सञ्ज्ञाधिकारोऽभिधेयनियमार्थः । तेन वयसा तुल्ये शत्रौ न भवति । धर्मेण प्राप्यं धर्म्यम्[7] । ननु च [8]धर्मादनपेते (४.४.९२/१६४४) इति वक्ष्यमाणेनैव सिद्धम् ? नैतदस्ति । धर्मं यदनुवर्तते तद्धर्मादनपेतम् इत्युच्यते । फलं तु धर्मादपेत्येव, कार्यविरोधित्वाद् धर्मस्य । विषेण वध्यः विष्यः । [9]विषेण वधमर्हति इत्यर्थः । मूलेनानाम्यम् मूल्यम् । आनाम्यमभिभवनीयम् । पटादीनामुत्पत्तिकारणं मूलं तेन तदभिभूयते शेषीक्रियते । मूलं हि सगुणं मूल्यं करोति । 'पोरदुपधात्' (३.१.९८/२८४४) इति यति प्राप्ते [10]आनाम्यम् इति निपातनात् [11]ण्यत् । मूलेन समः मूल्यः पटः । उपदानेन समानफलः इत्यर्थः । [12]सीतया समितं सीत्यं क्षेत्रम् । [13]समितं सङ्गतमित्यर्थः । 'रथसीताहलेभ्यो यद्विधौ' इति (कात्या.वा. १) तदन्तविधिरपि इष्यते । परमसीत्यम् । उत्तमसीत्यम् । द्विसीत्यम् । त्रिसीत्यम् । तुलया संमितं तुल्यम् । संमितं समानं, सदृशमित्यर्थः । यथा तुला परिच्छिनत्ति [14]परमेवं [15]तदपि इति ॥

धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेते । (९२/१६४४)

निर्देशादेव पञ्चमी समर्थविभक्तिः । धर्मादिभ्यः पञ्चमीसमर्थेभ्योऽनपेतः [16]इत्यर्थे यत् प्रत्ययो भवति । धर्मात् अनपेतं धर्म्यम् । पथ्यम् । अर्थ्यम् । न्याय्यम् । सञ्ज्ञाधिकारादभिधेयनियमः ॥

---

1. यत् च क. 2. आ ऋणादानात् क. 3. इति इत्यधिकम् ह. 4. तृतीया नास्ति फ. 5. यथा भवति फ, यद्यपि इत्यधिकम् ज. 6. सखा नास्ति फ. 7. इति इत्यधिकम् फ. 8. धर्मात् नास्ति फ. 9. विषमर्हति ज. 10. आनम्यम् क. 11. ण्यः ज. 12. यथा इत्यधिकम् फ. 13. वाक्यमिदं नास्ति फ. 14. तथेति ज. 15. परिमेयमेव तदपि ह. 16. इत्येतस्मिन्नर्थे ब. क. ई. ज, अनपेतेऽर्थे इ.